

Prehistorie van de Lage Landen
en Noordwest-Europa
Tweede Bachelor in de Archeologie
2005-2006

Prof. Dr. Philippe Crombé

Thierry Van Neste

Index

1. Vroeg- en Midden-Paleolithicum: 1 mlj – 300 000 BP – 40/35 000 BP	1
- Indeling	
- IJstijdenclassificatie	
- Periglaciale fenomenen	2
- Glacialen	
• Glaciaal landschap	
• Glaciale fauna	
- Interglacialen	
• Interglaciaal landschap	
• Interglaciale fauna	3
- Interstadialen	
- Vroeg- en Midden-Paleolithische steenindustrie	
• Typologie van de steenindustrie	4
- Oudste Europese sites	5
• Cromeriaan-interglaciaal (OIS 13): 528 000 – 478 000 BP	
• Elster-glaciaal (OIS 12): 478 000 – 427 000 BP	
• Holstein-interglaciaal (OIS 11-9): 427 000 – 301 000 BP	
• Saale-glaciaal (OIS 8-6): 301 000 – 127 000 BP	
• Eem-interglaciaal (OIS 5e): hiaat tussen ± 126 000 en 118 000 BP	6
• Weichsel (OIS 5d-a): 118 000 - ± 75 000 BP	
• Weichsel (OIS 4): hiaat tussen ± 75 000 en 57 000 BP	7
• Weichsel (OIS 3): 57 000 – 24 000 BP	
- Contexten van Midden-Paleolithische sites	
• Grotten en Abri-sous-roche	
• Valleisites	8
➤ Rivierterrassen	
➤ De Vlaamse Vallei	
• Sites op plateaus	9
➤ Sites in eolische sedimenten	
➤ Paleosols	
➤ Sites in grintgroeven	
- De geografische spreiding van Midden-Paleolithische sites	
• België	
• Nederland	
- Neanderthalerresten	10
2. Laat-Paleolithicum: 40/35 000 – 13 000 BP	11
- Algemeen	
- Fase 1: Laat-Paleolithicum Sensu Strictu: 40/35 000 – 20 000 BP (OIS 3e – 2)	12
• Industrie met Bladvormige Spitsen: 41 000 – 38 000 BP	
➤ Sites	
➤ Steenindustrie	
• Aurignaciaan: 41/35 000 – 26 000 BP	
➤ Sites en spreiding	
➤ Chronologie	
➤ Steenindustrie	13
➤ Beeldjes/figurines	
➤ Sierraden	
➤ Assegaien	

- Gravettiaan (= Epi-Perigordiaan): 28 000 – 20 000 BP
  - Sites
  - Gidsfossielen
  - Kunst
- Fase 2: hiaat tussen ± 20 000 en 13 000 BP
- 3. Finaal-Paleolithicum: ± 13 000 – 9 600 BP 14
  - Algemeen
  - Landschap
    - Vegetatie
    - Reliëf
    - Rivieren 16
  - Culturen 17
    - Laat-Magdaleniaan: 13 000/12 600 – 12 300 (Dryas I- Bølling - Dryas II)
      - Sites
      - Nederzettingen 18
      - Chronologie
      - Gidsfossielen
      - Kunst
      - Werktuigen 19
    - Hamburgiaan: 13 000/12 600 – 12 300 (Dryas I – Bølling – Dryas II)
      - Sites en spreading
      - Gidsfossielen
    - Creswelliaan: 13 000/12 600 – 12 300 (Dryas I – Bølling – Dryas II) 20
      - Spreiding
      - Kunst
      - Gidsfossielen
      - Sites
    - Federmesser: 12 000 – 11 000 (Dryas II – Allerød) 21
      - Sites
      - Gidsfossielen 22
      - Datering
      - Kunst
    - Ahrensburgiaan: 11 000 – 9 700/9 600 (Dryas III – Vroege Preboreaal) 23
      - Sites en spreiding
      - Gidsfossielen
      - Chronologie 24
      - Kunst
    - Bruised Blades Industries/Industries à lames machées: ± 10 000 BP
      - Chronologie
      - Sites
      - Gidsfossielen
- 4. Mesolithicum : ± 9 600 – 6 500/5 100 BP ≈ 9 000 – 5 300/4 000 BC 25
  - Indeling chronozones
  - Flora
  - Fauna
  - Werktuigen 26
  - Organische werktuigen
  - Voedselvergarig 27
  - Noordzeevorming
  - Conserveringsproblematiek

- Dateringsproblematiek	28
- Grafcontexten	29
• Grafgrotten	
➤ Sites	
➤ Datering	
• Openluchtbegraafplaatsen	30
➤ Sites	
- Nederzettingen	
- Haardkuilen	31
• Inhoud	
• Dateringen	
• Landschappelijk kader	
• Betekenis ?	
- Accumulaties van nederzettingsafval	32
- Kunst	33
5. Vroeg-Neolithicum : 6 500 – 6 000/5 900 BP ≈ 5 300 – 5 000/4 900 cal.BC	34
- Algemeen	
- Culturen	
• Bandkeramische cultuur (BK)	
➤ Ontstaan en verspreiding	
➤ Absolute chronologie	
➤ Territoria	
➤ Gidsfossielen	35
➤ Individuele vondsten	
➤ Economie	
➤ Nederzettingen	
➤ Huizen	36
➤ Omheining	37
➤ Grafvelden	38
➤ Aardewerk	
• Blicquy-cultuur (BQY)	39
➤ Territoria	
➤ Huizen	
➤ Aardewerk	
➤ Steenindustrie	
➤ Graven	40
➤ Chronologie	
• Niet-Bandkeramische ceramiegroepen	
➤ La Hoguette ceramiek	
➤ Limburg ceramiek	
➤ Verspreidingsgebied La Hoguette en Limburg-aardewerk	41
➤ Oorsprong van La Hoguette en Limburg-aardewerk	
➤ Begleitkeramiek	
6. Midden-Neolithicum: 6 000/5 900 - 4 700 BP 4 900/4 800 – 3 500/3 400 cal BC	42
- Indeling	
- Fase A: 6 000 – 5 400/5 200 BP ≈ 4 900 – 4 300/4 000 cal.BC	
• (Epi-)Rössen-cultuur (tot ± 5 400 BP)	
➤ Sites	
➤ Gidsfossiel	
➤ Huizenbouw	

➤ Economie	43
➤ Steenindustrie	
➤ Aardewerk	
• Swifterbandcultuur (tot ± 5 200/5 100 BP)	
➤ Sites en spreiding	
➤ Steenindustrie	44
➤ Aardewerk	
➤ Economie	
➤ Nederzettingen	45
➤ Graven	
- Fase B: 5 400/5 200 – 4 800/4 700 BP ≈ 4 300/4 000 – 3 500 cal.BC	46
• Michelsbergcultuur	
➤ Verspreiding	
➤ Aardewerk	
➤ Steenindustrie	
➤ Economie	
➤ Nederzettingen	47
• Hazendonk 3-groep	48
7. Laat-Neolithicum: 4 700 – 4 100 BP ≈ 3 400 – 2 800 cal.BC	49
- Culturen	
• Trechterbekercultuur (TRB)	
➤ Belgische sites en verspreiding	
➤ Hunebedden	
➤ Nederzettingen	
➤ Aardewerk	50
• Vlaardingencultuur (VL)	
➤ Sites	
➤ Nederzettingen	
➤ Grafcontexten	51
➤ Aardewerk	
➤ Steenindustrie	
• Stein-groep	
➤ Verspreiding	
➤ Nederzettingen	
➤ Aardewerk	
➤ Steenindustrie	52
➤ Grafcontexten	
• Seine-Oise-Marne cultuur (SOM)	53
➤ Verspreiding	
➤ Grafcontexten	
➤ Menhirs	54
➤ Aardewerk	
8. Finaal-Neolithicum : 4 100 – 3 700 BP ≈ 2 800 – 2 100 cal.BC.	55
- Algemeen	
- Indeling	
• 1 ^e helft van het 3 ^e millennium	
• 2 ^e helft van het 3 ^e millennium	
- Culturen	
• Enkelgrafcultuur (EGK): 2 800 – 2 400 cal.BC	
➤ Benamingen	

➤	Verspreiding	
➤	Oorsprong	
➤	Grafcontexten	
➤	Aardewerk	57
➤	Dolken	
➤	Kralen	
➤	Strijdhammers	
➤	Nederzettingen	
➤	Economie	58
➤	Veenwegen	
•	Deûle-Escaut/Gord-groep	
➤	Sites en verspreiding	
➤	Nederzettingen	59
➤	Aardewerk	
➤	Steenindustrie	
•	Klokbekercultuur (KB): 2 600 – 2 100 cal.BC	
➤	Spreiding	
➤	Oorsprong	
➤	Aardewerk	
➤	Grafcontexten	60
➤	Nederzettingen	61
9.	Het Mousteriaandebat	62
-	Betekenis van de typologische groepen	
•	Bordes: cultureel model	
•	Binford: functioneel model	
•	Mellars: chronologisch model	63
•	Rolland & Dibble: Tool Reduction Model	64
•	Geneste & Roebroeks: grondstofmodel	65
•	Conclusie	
10.	Overgangsproblematiek van Midden- naar Laat-Paleolithicum	66
-	Stelling1: Het Aurignaciaan is een intrusieve cultuur binnengebracht in Europa door de Homo Sapiens Sapiens	
-	Stelling 2: Europa is gekoloniseerd via twee migratieroutes	
-	Kritiek op stelling 1 & 2	67
-	Stelling3: Late Neanderthalers en vroege Homo Sapiens Sapiens hebben in Europa tijdelijk samen in het landschap voorgekomen	
-	Kritiek op stelling 3	68
-	Redenen voor het verdwijnen van de Neanderthalers	
11.	Het Neolithisatieproces: algemene inleiding	70
-	Definitie van het Neolithicum	
-	Hoe gebeurde de verspreiding	
•	Wave of Advance (Ammerman & Cavalli-Sforza)	
•	Pioneer Colonisation (Kruk)	71
•	Availability Model (M. Zvelebil)	72
-	Wetenschappelijke bijdragen:	
•	DNA-onderzoek	
•	Strontium isotopenanalyse	74
•	Fysische antropologie (Lubell)	

• Stabiele isotopen analyse	75
12. Het Neolithisatieproces	76
- Redenen voor de Neolithisatie	
• Price: Neolithisatie als ideologie	77
• Rowley-Conwy: reactie op Price	
13. De Neolithisatie van de Lage Landen	79
- Fase 1: Availability phase: 5 300 – 5 000/4 900 cal.BC (2 ^e helft 6 ^e millennium)	
- Fase 2: Availability phase: 5 000 – 4 600 cal.BC ≈ 1 ^e helft 5 ^e millennium	82
- Fase 3: Availability phase: 4 600 – 4 000 cal.BC ≈ 2 ^e helft 5e millennium	
• Leemstreek	
• Zandstreek	83
• De herkomst van graankorrels in de Zandstreek: hypotheses	
- Fase 4: Substitution phase: 4 000 – 3 500/3 400 cal.BC ≈ 1 ^e helft 4 ^e millennium	84
• Radicale veranderingen in de materiële cultuur	
• Radicale veranderingen in de economie	85
- Fase 5: Consolidation phase: vanaf 3 500/3 400 cal.BC ≈ 2 ^e helft 4 ^e millennium	
- Conclusie	86
14. Neolithische omheiningsystemen	87
- Vorm	
- Verspreiding	
• 1 ^e helft 6 ^e millennium	
• 2 ^e helft 6 ^e millennium	
• Midden-Neolithicum A: 4 900 – 4 300/4 000 cal.BC	
• Midden-Neolithicum B: 4 300/4 000 – 3 500 cal.BC	
• Laat-Neolithicum: 2 ^e helft 4 ^e millennium BC	88
• Finaal-Neolithicum: 3e millennium BC	
- Functie	
• Theorie 1: Pit-dwellings	
• Theorie 2: veekralen	
• Theorie 3: Defensiesystemen	
• Theorie 4: Territoriummarkatie	90
• Theorie 5: Intercommunale projecten	
• Theorie 6: Social Places/ceremoniële plaatsen	91